

Røyking i den populære helselitteraturen i årene 1940–60

Røykere har i dag god tilgang til informasjon som forteller dem at de løper større risiko for å pådra seg kreft og hjerte- og karsykdommer enn ikke-røykere. Imidlertid vet vi lite om hva slags informasjon som var tilgjengelig for dem som begynte å røyke i tiden da de første vitenskapelige studiene på området ble publisert. Hovedproblemstillinger for vår studie er derfor: Hvor mye informasjon var tilgjengelig for folk flest om dette temaet i Norge i perioden 1940–60? Hva kjennetegnet denne informasjonen? Var det noen endring i mengde eller innhold i helseinformasjon om røyking i perioden?

Et utvalg blader, bøker og oppslagsverk om helse fra perioden ble analysert på mengde og innhold.

Det var lite tekst om røyking, men stoffmengden økte i løpet av perioden. Røyking ble i økende grad satt i sammenheng med lungekreft og hjerte- og karsykdommer. I hele perioden var avholdsbevegelsen klart den mest konsekvente avsender av budskap om avhold, også fra tobakk, og man fremsatte en rekke spekulative forklaringsmodeller. Andre kilder var ofte motstridende eller svært forsiktige i sin omtale av mulige helseskader, som ofte ble knyttet til «overdreven» røyking.

Mens avholdsbevegelsens fremstilling av helseskader ved røyking kan ha vært overdrevet og lite troverdig, kan forsiktighet og uenighet i fagmiljøet for øvrig ha gjort at lesere vurderte helsefarene ved røyking som minimale og lite relevante for sin egen tobakksbruk.

Perioden 1940–60 var en brytningstid når det gjaldt forskning på de helsemessige følgene av sigarettøyking. I 1950-årene begynte de første store studiene på området å dukke opp: først lungekreft (1, 2), så hjerte- og karsykdommer (3, 4). I samme periode kom de første studiene av lungekreft her hjemme (5). Samtidig startet debatten i fagmiljøet om en årsakssammenheng mellom røyking og helseskader, noe som var godt synlig i Tidsskriftets ledere og kommentarer på den tiden (6).

Mens lesing av Tidsskriftet kan gi et dekkende bilde av diskusjonen i faglitteraturen på denne tiden, vet vi mindre om hvor mye

Nikolaj Kunøe

nkunoe@mac.com

Statens tobakksskaderåd

Postboks 8025 Dep

0030 Oslo

Sidsel Graff-Iversen

sidsel.graff-iversen@shus.no

Nasjonalt folkehelseinstitutt

Postboks 4404 Nydalen

0403 Oslo

Kunøe N, Graff-Iversen S.

Smoking as a theme in popular health literature 1940–1960.

Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 306–9.

Background. Little is known about the information available to smokers who started smoking in the early days of research on smoking and health. The main topics of investigation in our study were: How much information on the health hazards of smoking was available to non-professionals in Norway between 1940 and 1960? What characterised this information, and did it change in quantity or quality over this period?

Materials and methods. Representative samples of health magazines and books from 1940 to 1960 were analysed for information on the health effects of smoking. Frequency and size of articles were registered and a basic statistical analysis of the information performed.

Results. There was a slight increase in the amount of literature published on the subject. Religious publications were the most direct in their communication and the most consistent in recommending non-smoking. Compared to other publications, they eagerly speculated on underlying physiological mechanisms. The non-religious publications seem to better reflect the general discussions and disagreements in the field; according to several, only «exaggerated» smoking constituted a threat to health; «moderate consumption» was considered harmless.

Interpretation. While religious literature engaged in overt and sometimes undue speculation, the non-religious publications in the sample seemed to reflect a belief in the harmlessness of a «normal» consumption of cigarettes. The debates and disagreements in the scientific community are also more apparent in the non-religious publications.

og hva slags informasjon som nådde ut til vanlige nordmenn. Fra 1945 til 1960 opplevde Norge en formidabel økning i tobakksforbruket, med nær dobling blant den mannlige delen av befolkningen (6). En av mange mulige forklaringer på dette er at informasjonen om helsefarene ved røyking var knapp og ikke virket troverdig på mottakerne. Spørsmålet er om informasjonen overbeviste ut

fra rimelige krav til mengde, kunnskapsgrunnlag, konsistens og nøytralitet.

Spørsmålene vi har forsøkt å besvare i denne undersøkelsen er derfor: Hvor mye av den populære helselitteraturen i perioden 1940–60 handlet om de helsemessige konsekvensene av røyking? Hvilke kvalitative kjennetegn hadde den informasjonen som kom frem om helsefarene ved røyking? Hvilke årsaksmodeller ble beskrevet? Var det noen endring i mengde eller innhold i løpet av perioden? Hvem var de mest markerte avsendere av helseinformasjon om tobakk i denne perioden?

Materiale og metode

Blader og bøker innen helseopplysning ble valgt ut i den hensikt å favne flest mulig utgivelser som kan ha nådd vanlige folk via salg, abonnement eller utdeling i den aktuelle perioden. Tidsskrifter som *Sykepleien* eller *Tidsskrift for Den norske lægeforening* er således utelatt fra utvalget. Tabell 1 viser tidsskriftene vi har valgt, oppslagstall, utvalg og hvem som står bak. Disse finnes også i litteraturlisten (7–13). På baksiden er to større populære legeverk tatt med (14–16) sammen med noen mer spesialiserte bøker (17–21). I tillegg er en rekke småskrifter som omhandler tobakk tatt med, blant annet *Hva alle kvinner bør vite om kreft* (22–27). Tekstbiter kvalifiserte for registrering kun i de tilfeller der røyking ble hevdet å være en direkte eller medvirkende årsak til en spesifikk helseskade. Et semistrukturert registreringsskjema ble utarbeidet for å standardisere registreringen. Prosentandelen av røyke-relatert stoff ble beregnet ved å dele antall sider om helsefare ved røyking på det totale sideantallet. Forklaringsmodeller ble notert separat. Til sammen ble 236 enkeltpublikasjoner studert og ført inn i SPSS for den kvantitative delen av analysen. Denne bestod i en utregning av lineær regresjon med toveis variansanalyse for utviklingstendensene. For å få noe mer opplysninger om krigens gjennomgikk vi *Helsebladets* (11) arkiver fra denne tiden. Dette bladet ble utgitt av medisinaldirektøren under Quislings regjering.

Resultater

Omfang og utviklingstendenser

Uten spesialskriftet *Rein Luft* (12) er andelen av bladenes totale sideantall som omhandler røyking på 1,5 % i utvalget. Velger man å ta *Rein Luft* med i utregningen, kommer prosentandelen om røyking opp på vel 11 %, da 71 % av stoffet i *Rein Luft* omhandler røy-

king og helseskader. Det må her bemerkes at opplaget til *Rein Luft* var lite (tab 2).

Det er en svak tendens til økning av andelen stoff om røyking i perioden, som dog ikke når signifikans. Figur 1 viser utviklingstendensen i tiden 1940–60 for omtale av forbindelsen mellom røyking og hjerte- og kar-sykdommer og røyking og lungekreft. For begge sykdomsgrupper fant vi en signifikant økning ($p < 0,001$).

Manglende omtale av røyking er også et interessant funn. Noen publikasjoner, *Folkehelsen* (9) og *Meddelelse* (10), har nær ingenting om røyking i hele perioden. Fire av bladene i utvalget er temanumre om kreft, og i tre av dem nevnes ikke røyking overhodet (*Sunnhetsbladet* (7) nr. 10, 1950, *Liv & helse* (8) nr. 7, 1955, *Meddelelse* (10) nr. 2, 1950). Det samme gjelder fire temanumre i *Meddelelse* om hjertesykdommer i tidsrommet 1953–59 (10). Først i et siste temanummer om saken i 1959 begynner man å åpne for røyking som en delårsak til hjerte- og kar-sykdommer.

Avholdsbevegelsens utgivelser

Det er en gjennomgående tendens at publikasjoner utgitt av avholdsbevegelsen langt tidligere enn andre publikasjoner kom med påstander om ulike helsemessige følger av røyking. I disse skriftene var man også tidlig ute med å peke på mulige fysiologiske mekanismer bak slike skader, og presenterte disse som kjensgjerninger snarere enn som hypoteser. En del artikler har også et innslag av religion, og henter forbilder i en pietistisk livsstil. Et eksempel er hvordan man tenker seg at ett «nytellesmiddel» snart vil føre med seg et annet: «Den som daglig får en sunn, vegetarisk, vitaminrik kost, vil aldri kreve skadelige, irriterende krydderier som pepper, sennep og eddik. Disse stoffene, som gjerne irriterer slimhinnene, skaper ofte en brennende tørst etter sterk drikk, og denne igjen en ustyrlig tobakkshunger» (*Rein Luft* (12) nr. 4–5 1950).

Tabell 2 viser eksempler på forklaringsmodeller for skader av tobakk, tatt fra *Rein Luft* (12) og *Sunnhetsbladet* (7) (tab 2). Ifølge *Rein Luft* er det også flere skadelige konsekvenser av røyking: nedsatt intelligens, tretthet, synsskade, kriminalitet, homoseksualitet og nervøsitet. Samtidig er publikasjonene fra avholdsbevegelsen tidlig ute med å nevne sammenhenger mellom røyking og mange typer kreft, tannhelse, hjertesykdommer, infertilitet, magesår samt forringelse av smaks- og luktesans.

Publikasjoner utenfor avholdsbevegelsen

Andre utgivelser er langt mer nøkterne i uttryksform, og ser ut til å gjenspeile usikkerheten i fagmiljøet. For eksempel skrives det i *Norsk helseverk* (16) i 1948: «Spørsmålet hvorvidt tobakk kan fremkalle varige skader, er svært omstridt. Det er en rekke sykdommer som er satt i samband med sterkt to-

Tabell 1 Blader fra perioden 1940–60 som inngikk i utvalget. Opplagstall illustrerer størrelsesforhold mellom utgivelser snarere enn å være absolutte for perioden

Tidsskrift	Opplag	Utvalg	Utgiver
Sunnhetsbladet	14 000	Mai, oktober	Adventistene (Avholdsbevegelsen)
Liv og Helse	4 000	Mai, oktober	Universitetet i Oslo
Folkehelsen	2 000	Mai, oktober	Norske Kvinners Sanitetsforening
Helsebladet	650 000	Mai, oktober	Medisinaldirektøren (Nasjonal Samling)
Meddelelse	Ikke oppgitt	Mai, oktober	Nasjonalforeningen
Rein Luft	2 100	Mai, oktober	Pinsevenner (Avholdsbevegelsen)
Helse for alle	Ikke oppgitt	Mai, oktober	Norsk vegetarisk landsforbund

bakksbruk, slik som åreforkalkning, kronisk hjertemuskelsykdom, forhøyet blodtrykk og sår i mage og tolvfingertarmen, men det er svært tvilsomt om tobakken har noe å si for framkomsten av disse sykdommene.» Et annet sted i samme verk står: «En har nevnt at det kan henge sammen med eksosen og de asfalterte gatene, men noe sikkert vet en ennå ikke om årsaken til lungekreftens økning.» På den annen side kunne man i 1950 i *Vår helse* (14) lese om økningen i lungekreft: «Enkelte har tenkt seg at økningen skyldes innånding av fine tjærepartikler fra de moderne veidekker. Men da økningen også er påvist i Sovjetsamveldet, hvor en neppe vil finne mange tjære- eller asfaltbehandlede veidekker, kan en trygt se bort herfra. Snarere bør det stadig økende sigarettforbruk med inhalasjon bringes i tankene.»

Krigen

To publikasjoner fra krigen fortjener spesiell oppmerksomhet. Det ene er *Tobakk til eget bruk* av ingeniøren Paul Molde (17). Dette korte skrevet er en veiledning i uten- og innendørs planting og pleie av tobakksplanter. Under krigen var dette et av Norges mest solgte skrifter. Utgaven som inngikk i utvalget var 13. opplag. Dette opplaget gikk opp

til eksemplar nummer 53 000 av heftet, og 13. opplag var ikke det siste. I løpet av krigen utgav NS-regjeringen ved medisinaldirektøren *Helsebladet* (11) i folkeopplysningsøyemed. Bladet ble fulldistribuert til alle landets husstander i ca. 650 000 eksemplarer. I tre av bladene skrives det om helsefarene ved røyking. I et av dem ble en helside brukt på emnet. Fremstillingen likner noe på den som finnes i avholdslitteraturen, og helsiden er signert pseudonymet F.Ris K. Luft.

Språkbruk

Når man i noen få tilfeller påpeker røyking som en risikofaktor, gjør man det som regel med stor forsiktighet. Som regel føyes ordene «overdreven», «umåteholden», eller «misbruk» inn når det snakkes om helseskade, uten at det spesifiseres hva dette betyr i daglig sigarettforbruk. «Ved å motarbeide umåteholden bruk av tobakk og alkohol er det grunn til å tro at en kan redusere antallet av krefttilfelle i munnhule og svelg» (*Liv & Helse* (8) nr. 10, 1945). «Det er sannsynlig at alle former for tobakksmisbruk kan virke kreftutløsende, og det ikke bare ved leppekreft, men også ved kreft i luftrør, svelg og strupehode» (*Liv & helse* (8) nr. 5, 1948).

Tabell 2 Eksempler på fremsatte forklaringsmodeller for ulike sykdommer forårsaket av røyking fra Rein Luft og Sunnhetsbladet 1940–60

Røykerelatert sykdom	Medisinsk forklaring
Blindhet	Tobakk gir betennelse i synsnerven
Kreft i munnhulen	Varmer, nikotin og kullos skaper hvite flekker (leukoplaki) i slimhinnen, og dette fremkaller kreft
Hjertesykdommer	Hjertet tilføres nikotin i så store doser at hjertemuskelen undernæres
Røykebein	Blodårer trekker seg sammen for å verne hud og indre organer mot nikotingiften
Forkortet levealder	Kronisk nikotinforgiftning gir dårlig bakterieflora i tarmen. Dette gir igjen forråtnelse i fordøyelsessystemet, hvilket fører til en tidligere død
Åreforkalkning	Pulsslag blir borte under røyking, noe som gjør at avfallsstoffer lettere setter seg i blodårene
Abstinens/tilbaketrekning	Kroppen produserer en egen motgift til nikotingiften. Når nikotinen fjernes, angriper motgiften kroppen

Endringer i nye utgivelser

Mot slutten av perioden begynner tekstene å endres noe. En ny utgave av *Vår helse* (15) kom i 1960, og er tekstmessig identisk med den gamle (14), unntatt følgende tillegg: «Der foreligger nå et snes undersøkelser fra en rekke forskjellige land, som alle viser det samme: Der er mer lungekreft hos røkere, og særlig hos storrøkere, enn hos ikke-røkere.» Mens man i den eldre utgaven gav uttrykk for at gravide kunne røyke og drikke «innenfor rimelighetens grenser», legger man nå til følgende: «Overdreven og regelmessig røking er sikkert ikke å anbefale, all den stund man innfører giftstoffer i blodstrømmen som virker på blodkarene.»

Diskusjon

Mulige svakheter i utvalg

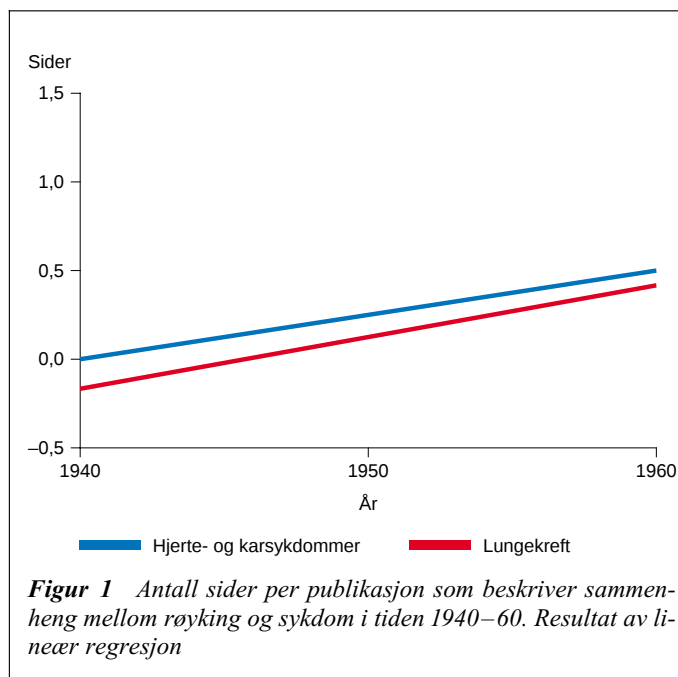
Det er alltid mulig i undersøkelser som denne at skjevheter i utvalget kan påvirke resultatet. Et problem er at de utvalgte mai- og oktoberutgavene av ulike tidsskrifter ikke alltid var mulige å få tak i. Dette skjedde imidlertid svært sjelden, og det var bare unntaksvis at det ikke lyktes oss å få tak i andre numre fra samme år. Opplagstall fra perioden har vært vanskelige å få tak i, og disse bør sees som veiledende snarere enn nøyaktige angivelser (tab 1). Antall studerte publikasjoner er imidlertid fortsatt såpass stort at det bør kunne tjene som grunnlag for diskusjon på området. Alle større helseblader vi har kunnet finne fra tidsrommet 1940–60 er tatt med.

Krigens rolle

Det kan være mange grunner til at det NS-utgitte *Helsebladet* (11), i motsetning til mange blader på samme tid, satte røking i forbindelse med helseskader. En grunn kan ha vært at man ønsket å rettferdiggjøre den strenge tobakksrasjoneringen til sivile ved å gi en helsemessig begrunnelse. En annen mulighet er at man på mer ideologisk grunnlag ville inspirere til avhold fra tobakk, da det ble sagt at Hitler selv var vegetar og ikke-røyker. Salgstallene til *Tobakk til eget bruk* (17) tyder imidlertid på at bladets budskap neppe hadde den ønskede effekt. Utgiverne av *Helsebladet* hadde problemer med at postmenn kastet eksemplarer av bladet i stedet for å distribuere dem, noe som tyder på at bladet neppe var mer populært enn andre NS-utgivelser. Røking og tobakksdyrking kan således ha tjent som en nasjonal markering og protest mot okkupasjonsmaktens rasjonering og propaganda.

Avholdsbevegelsens innvirkning på leserne

Hvilke virkninger avholdsbevegelsens tidlige, sterke front mot tobakk kan ha hatt, kan

Figur 1 Antall sider per publikasjon som beskriver sammenheng mellom røyking og sykdom i tiden 1940–60. Resultat av lineær regresjon

man bare spekulere i. På den ene side kan dette ha virket gunstig på de mennesker som allerede var medlemmer av trossamfunn med et pietistisk grunnsyn. Der de medisinske forklaringene kom til kort, kunne disse gruppene støtte seg på de religiøse innslagene. Det er derimot tvilsomt om flertallet av det norske folk delte et slikt grunnsyn, noe man ser av de lave abonnementsstallene på blader som *Rein Luft* (12) (tab 1). Kan det være at denne blandingen av religiøsitet, totalavhold og spekulative medisinske forklaringer fikk mange til å ta avstand fra arbeidet mot tobakk? De fleste røkere vil i utgangspunktet stille seg svært kritisk til kvaliteten på innholdet i helseinformasjon om røyking og like kritisk til avsenders motiver for å gi slik informasjon. På grunn av utgiverens religiøse motiver er det mulig at avholdslitteraturen stod i fare for å undergrave sin egen virksomhet som helseinformatør. Det er heller ikke urimelig å tenke seg at mange ble provosert av dette «glade budskap», og reagerte med trass ved å røyke minst like mye som før.

Avholdsbevegelsens innvirkning på fagmiljøet for øvrig

Forfattere utenfor avholdsbevegelsen kan ha følt seg presset til å ta avstand fra den moralisering og de pietistiske verdier som denne fløyen representerte. Det er ikke utenkelig at forskere og leger har fryktet for sin troverdighet ved å gå ut «for tidlig» og advare mot røyking. En konsekvens kan ha vært at man i visse tilfeller gikk ut for sent, en annen at når man først gikk ut mot sigarettøyking, gikk man ut for svakt.

Fraværet av stoff om røyking og helse

Det er påfallende at to av de folkelige bladene i dette utvalget (9, 10) knapt nevner røyking i det hele tatt. Andelen om røyking og

helse er også svært liten i de andre delene av utvalget utenom avholdslitteraturen. I stedet vies gjerne mye spalteplass til temaer som kampen mot tuberkulose og kostholdsvaner. Kanskje skyldes dette at forfatterne regnet tuberkulose og endring av kostholdsvaner som «sikrere» kunnskap enn årsaksforholdene rundt de nye sykdommene kreft og hjertesykdom? Eller var det en begrunnet frykt for å bli oppfattet som «fanatiker»? Hva grunnen enn har vært, ville en leser lett ha fått det inntrykk at endring av kostholdsvaner var langt viktigere for helsen enn å avstå fra sigarettøyking.

Forsiktighet i språkbruk

Varsomhet i å trekke konklusjoner har alltid vært en av vitenskapens fremste, og i manges øyne også beste, egenskaper. Vel

vitende om at det i årene 1940–60 var mange ulike faglige posisjoner i forhold til røykingens betydning for helsen, virker det som mange prøvde å formidle et slags «både og» til det brede publikum. Et eksempel er at man vedgikk at røyking kunne være helseskadelig, men bare hvis det var «misbruk» eller «overdrevet». Imidlertid er dette verdiløst som helseinformasjon for den enkelte røyker så lenge det ikke konkretiseres hva «misbruk» eller «overdrevet» betyr i daglig tobakksforbruk. Røykeren ble antakelig ikke det spor klokere. Selv om mengden informasjon om temaet økte, var kvaliteten på informasjonen så dårlig at økningen sannsynligvis ikke vil ha gjort noen forskjell for folks oppfatning av røyking som uskadelig.

Konklusjon

Informasjonen om røyking og helseskader var påfallende sparsom i tiden 1940–60. Religiøse grupper, og okkupasjonsmakten under krigen, stod for den mest bestemte formidlingen av avholdsbudskapet i forhold til tobakk. Den øvrige helsekulturen for vanlige folk gjenspeilet uenigheter i fagmiljøet med hensyn til om lungekreft skyldtes røyking eller om det skyldtes andre «moderne» oppfinnelser som dieselmotorer eller asfalterte veier. Den samme uenighet syntes å gjelde for årsakssammenhenger mellom hjerte- og karsykdommer og røyking. Videre ser det ut til at det også ble formidlet ulike synspunkter når det gjaldt hvorvidt all røyking var helseskadelig eller om det bare gjaldt «overdreven» eller «umåteholden» sådan.

Litteratur →

Litteratur

1. Doll R, Hill AB. A study of the aetiology of carcinoma of the lung. *BMJ* 1952; 2: 1271–86.
2. Wynder EL, Graham EA. Tobacco smoking as a possible etiologic factor in bronchiogenic carcinoma. A study of six hundred and eighty-four proved cases. *JAMA* 1950; 143: 329–36.
3. Hammond EC, Horn D. Smoking and death rates – report on forty-four months of follow-up of 187,783 men. I. Total mortality. *JAMA* 1958; 166: 1159–72.
4. Hammond EC, Horn D. Smoking and death rates – report on forty-four months of follow-up of 187,783 men. II. Death rates by cause. *JAMA* 1958; 166: 1294–308.
5. Kreyberg L. The significance of histological typing in the study of the epidemiology of primary epithelial lung tumours; a study of 466 cases. *Br J Cancer* 1954; 8: 199–208.
6. Norges offentlige utredninger. Tobakksindustriens erstatningsansvar. NOU 2000: 16. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon statens trykning, 2000.
7. Sundhetsbladet/Sunnhetsbladet. Populært hygienisk tidsskrift for hjemmet. Oslo: Norsk bokforlag.
8. Liv og helse. Norsk blad for riktig levesett, legemets og sinnets helse. Oslo: Universitetets bakteriologiske institutt, Rikshospitalet, Fabritius & Sønners forlag.
9. Folkehelsen. Sanitetsforeningens blad. Oslo: Norske Kvinners Sanitetsforening, Grøndahl & Sønners boktrykkeri.
10. Meddelelse fra Nasjonalforeningen mot tuberkulosen for folkehelsen. Oslo: Den norske nasjonalforening mot tuberkulosen.
11. Helsebladet. Oslo: Medisinaldirektøren.
12. Rein Luft. Organ for anti-tobakksbevegelsen i Norge. Sarpsborg: Landslaget Bort med tobakken, Frank Vardings trykkeri.
13. Helse for alle. Det moderne tidsskrift for helse og livsfornyelse, organ for de biologiske lægemetoder. Oslo: Norges vegetariske landsforbund, Norges frisksportforbund.
14. Kreyberg L, red. Vår helse. Populært norsk legeverk. 2. utg. Oslo: Nasjonalforlaget, 1948.
15. Sirnes TB, red. Vår helse. Populært norsk legeverk. 3. utg. Oslo: Nasjonalforlaget, 1959.
16. Strøm A, red. Norsk helseverk. Oslo: Ernst G. Mortensens forlag, 1948.
17. Molde P. Tobakk til eget bruk. Oslo: Chr. Riis' boktrykkeri, 1943.
18. Molde P. Tobakken. København: A. Frigast Larsen Forlag, 1941.
19. Kreyberg PC, Kreyberg L. Legebok for sjømenn. Oslo: Aschehoug, 1952.
20. Kreyberg PC, Kreyberg L. Legebok for sjøfolk. Oslo: Aschehoug, 1958.
21. Strøm A. Fysiologi og helselære for 3. kl. av realskolen og det femårige gymnas. Oslo: Cappelen, 1941.
22. Abrahamsen K, red. Lev livet riktig: helseråd for alle. Oslo: Norsk bokforlag, Sunnhetsbladet, 1957.
23. Natvig H, red. Takk, jeg røker ikke! Oslo: Liv & helse, Fabritius & Sønner forlag, 1958.
24. Bekjemp kreft ved riktig kosthold og levestett. Oslo: Norsk forening til kreftens bekjempelse, Marius Stamnes boktrykkeri, 1943.
25. Aas I. Hva alle kvinner bør vite om kreft. Oslo: Norsk forening til kreftens bekjempelse, 1946.
26. Engelstad RB. Kampen mot kreft. Oslo: Liv & helse, Fabritius & Sønner forlag, 1942.
27. Collett A. Forebygging er bedre enn behandling. Oslo: Norsk forening til kreftens bekjempelse, 1946.

○

Annonse